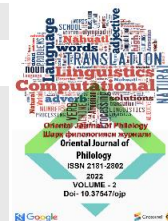

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**LINGUISTIC ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF ZEUGMA****Nigora Mahmudova***Associate Professor of Karshi State University
Karshi, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Zevgma, stylistic figure, predicate, metaphorical meaning, figurative meaning, Ellipsis, conjunctive element, classification, Hypozevgma, Prozevgma, Mesozevgma.

Received: 19.11.25**Accepted:** 20.11.25**Published:** 21.11.25

Abstract: The article examines the definition of zeugma, its morphological origin, its distinction from ellipsis, as well as the origin of zeugma in the German language. It discusses the meanings of the verb between literal physical action and figurative meaning, abstract state, as well as the classification of zeugma depending on the position of the predicate.

ZEVGMA (ZEUGMA) FENOMENINING LINGVISTIK TAHLILI**Nigora Mahmudova***Qarshi DU dotsenti
Qarshi, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: Zevgma, stilistik figura, predikat, metaforik ma'no, tom ma'no, Ellipsis, biriktiruvchi element, tasnif.

Annotatsiya: Maqolada zevgmaning ta'rifi, morfologik derivatsiyasi, Zevgmani tushinishda uni Ellipsisdan farqlanishi hamda nemis tilida zevgma fe'lining tom ma'nosi, jismoniy harakat va ko'chma ma'nosi, mavhum holat o'rtasidagi bog'lanishidan kelib chiqishi, zevgmaning turli tasniflariga ko'ra bog'lovchi so'zning ya'ni predikatning o'rniga qarab tasniflashi haqida so'z boradi.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА ЗЕВГМЫ**Нигора Махмудова***Доцент Каршинского государственного университета
Карши, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	Зевгма,	Аннотация:
стилистическая фигура, сказуемое, определение зевгмы, её морфологическое происхождение, отличие от эллипсиса, а также происхождение зевгмы в немецком языке. Обсуждаются значения глагола между буквальным физическим действием и переносным значением, абстрактным состоянием, а также классификация зевгмы в зависимости от места сказуемого.	буквальное, союзный элемент, также происхождение зевгмы в немецком языке. Обсуждаются значения глагола между буквальным физическим действием и переносным значением, абстрактным состоянием, а также классификация зевгмы в зависимости от места сказуемого.	
значение, эллипсис, классификация, Мезозевгма.	Прозевгма,	

Kirish. Zevgma (grekcha – “bog‘lanish, bog‘lov”) – bu nutqiy yoki stilistik figuralardan biri bo‘lib, unda birgina so‘z odatda, fe‘l yoki sifat, grammatik yoki semantik jihatdan turli xil bo‘lgan ikki yoki undan ortiq boshqa so‘zlarga, to‘ldiruvchi yoki aniqlovchiga tegishli bo‘ladi[1.25]. Zevgmaning asosiy xususiyati – bu biriktiruvchi element predikatning o‘ziga bog‘lanayotgan elementlar bilan bir xil ma’noda emas, balki har xil ma’nolarda ishlatilishidir, ko‘pincha ulardan biri tom ma’noda, ikkinchisi esa ko‘chma, metaforik ma’noda qo‘llaniladi.

“U kitobni va sabrimni tugatdi”, bu misolda “tugatdi” fe‘li quyidagi har xil ma’nolarda qo‘llanilgan. Tom ma’noda “kitobni tugatdi”, o‘qib bo‘ldi, oxiriga yetkazdi. ko‘chma ma’noda esa “sabrimni tugatdi”, charchatdi, ma’naviy charchoqqa sabab bo‘ldi. Nemis tilida misolimizda ham buni kuzatishimiz mumkin, “Er nahm seinen Hut und seinen Abschied”, “nahm - oldi” “shlyapasini oldi” tom ma’noda, “ruxsat oldi” esa ko‘chma ma’noda ishlatilgan.

Zevgma – tilning “semantik iqtisodiyoti”ni va stilistik boyligini namoyish etadi, chunki bitta leksik birlik orqali ikki xil mazmun yoki faoliyat ixcham tarzda ifodalanadi.[2.91]

Zevgmani tushunishda uni Ellipsisdan farqlash juda muhim. Ellipsisda tushirib qoldirilgan element biriktiruvchi so‘z bilan bir xil ma’noda takrorlanadi va grammatik jihatdan muvofiqdir. Misol: “Men kitob o‘qishni yaxshi ko‘raman, siz ham (yaxshi ko‘rasiz).”

Zevgmada biriktiruvchi element bog‘langan so‘zlar bilan turli ma’nolarda ishlatiladi. Misol: “Sie trug ein rotes Kleid und ein schweres Geheimnis” - “U ustida qizil ko‘ylakni va og‘ir sirni olib yurardi”, bu yerda “Sie trug” fe‘lining to‘g‘ri tarjimasi “U kiygan edi” fe‘li “qizil ko‘ylak”ka nisbatan tom ma’noda, kiyish, ustida tashish, ishlatilgan bo‘lsa, “og‘ir sir”ga nisbatan esa ko‘chma ma’noda, sirni zimmasida saqlash, sir yukini ko‘tarish, ishlatilgan. Zevgmaning mohiyati bog‘lovchi fe‘lning ikki xil ma’noda qo‘llanishidir.

Nemis tilida zevgma ko‘pincha fe‘lning tom ma’nosi, jismoniy harakat va ko‘chma ma’nosi, mavhum holat o‘rtasidagi bog‘lanishidan kelib chiqadi.

Zevgmaning turli tasniflari mavjud bo‘lib, ular asosan bog‘lovchi so‘zning o‘rniga qarab ajratiladi. Eng keng tarqalgan tasnifga ko‘ra quyidagilarga bo‘linadi:

1. **Gipozevgma (Hypozeugma):** Bog'lovchi so'z predikat bog'langan elementlardan keyin keladi.

O'zbekcha ta'rifi	Nemischa (Original)	O'zbekcha tahlili
Gipozevgma: Predikat gap oxirida keladi	“Er verlor seinen Schirm und seine Fassung”	“U soyabonini va o'zini tutishni yo'qotdi”
	<i>verlor</i> - “yo'qotdi” fe'li ikkala obyekt uchun ham ishlatiladi	<i>Schirm</i> (soyabon) – tom ma'no (jismoniy yo'qotish). <i>Fassung</i> (o'zini tutish/sabr) – ko'chma ma'no (hissiy nazoratni yo'qotish)

Nemis tilidagi “Er verlor seinen Schirm und seine Fassung” - U soyabonini va o'zini tutishni yo'qotdi misolida fe'l “verlor - yo'qotdi” gapning ikkinchi o'rinda turibdi, bu nemis tilining asosiy qoidasiga (V2 - Verb zweite Stellung) muvofiqdir.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, ritorik figuralar tasnifi Gipozevgma, Prozevgma, Mezozevgma ko'pincha qadimgi yunon va lotin tillarining yoki flektiv, erkin so'z tartibiga ega tillarning sintaktik xususiyatlariga asoslangan bo'lib, zamonaviy tillar ayniqsa, nemis tili kabi qat'iy so'z tartibiga ega tillar uchun universal qo'llanilmaydi.

Gipozevgma atamasining klassik ma'nosi fe'ling gap oxirida kelishi lotincha yoki yunoncha ta'rifda bo'lsa-da, u zamonaviy tilshunoslikda fe'ling bog'langan obyektlardan keyin keladi va ularni bog'laydi.

Nemis tilida asosiy bosh gapda fe'l ikkinchi o'rinda turishi majburiy bo'lganligi sababli, yuqoridagi misol nemis tilining V2-qoidasiga mos bo'lgan eng yaqin va stilistik jihatdan aniq Gipozevgma turidir, ya'ni bog'lovchi elementlar obyektlar o'z predikatidan oldin turadi.

Agar biz Gipozevgmaning klassik, qat'iy ta'rifini, ya'ni fe'ling bog'langan elementlardan keyin, gapning oxirida kelishi shartini talab qilsak, bizga ergash gap (Nebensatz) kerak bo'ladi, chunki nemis tilida ergash gapning fe'li oxirida keladi:

Ritorik Figura	Nemischa (Original)	O'zbekcha tahlili
Gipozevgma (Ergash gapda): Predikat elementlardan keyin gap oxirida keladi.	“Ich weiß, dass er seinen Schirm und seine Fassung verlor”	“Men bilamanki, u soyabonini va o'zini tutishni yo'qotdi”
	Bu yerda <i>dass</i> bilan boshlanuvchi ergash gapda fe'l <i>verlor</i> oxirida joylashgan	<i>Schirm</i> (soyabon) va <i>Fassung</i> (o'zini tutish) oldinda turib, ularni bog'lovchi fe'l <i>verlor</i> (yo'qotdi) ulardan keyin kelgan

Shunday qilib, bosh gap uchun “Er verlor seinen Schirm...” misoli stilistik jihatdan eng mos bo'lsa-da, qat'iy sintaktik joylashuv uchun ergash gap tuzilmasi talab qilinadi.

2. **Prozevgma (Prozeugma):** Sillepsis - Bog'lovchi so'z (predikat) gap boshida keladi:

O'zbekcha ta'rifi	Nemischa (Original)	O'zbekcha tahlili
Prozevgma: Predikat gap boshida keladi	“Sie zog das Kleid und die Blicke auf sich”	“U kiyimni va nigohlarni o'ziga tortdi”

	<i>zog auf sich</i> - “o‘ziga tortdi/tortib oldi” fe’li gap boshida turibdi	<i>Kleid</i> (kiyim) – tom ma’no (kiyimni egniga tortdi/kiydi) <i>Blicke</i> (nigohlar) – ko‘chma ma’no (e’tiborni jalb qildi).
--	---	--

Prozevgma uchun keltirilgan misolda ham fe’ning joylashuvi nemis tilining asosiy gap tuzilishi qoidasiga (V2-qoidasi) ko‘ra, gapning ikkinchi o‘rnida turibdi, aniqrog‘i birinchi o‘rinda emas.

Shunday qilib, “Sie zog das Kleid und die Blicke auf sich” misoli klassik ritorik ta’rifga ko‘ra Prozevgma emas, balki tipik nemis zevgmasi hisoblanadi. Qat’iy klassik Prozevgma ta’rifiga fe’ning bog‘langan elementlardan oldin, ya’ni gap boshida kelishi mos keladigan nemischa sintaksis faqat bir necha holatlarda yuzaga keladi: a) Buyruq gap (Imperativ). Buyruq gaplarda fe’l har doim gapning birinchi o‘rnida keladi. Misol: “Zieh das Hemd und deine Konsequenzen daraus!” O‘zbekchasi: “Ko‘ylakni kiying va undan kelib chiqadigan oqibatlarni tan oling!”

b) So‘roq gap (Fragesatz). “Ha/Yo‘q” javobini talab qiladigan so‘roq gaplarda fe’l birinchi o‘rinda keladi. Misol: “Nimmst du den Ball und dein Schicksal in die Hand?” - “Sen to‘pni va taqdiringni qo‘lingga olasanmi?” “Nimmst - olasan” fe’li “Ball - to‘p”ga nisbatan tom ma’noda (ushlamoq) va “Schicksal - taqdir”ga nisbatan ko‘chma ma’noda, nazorat qilmoq, qo‘llangan. Fe’l gapning boshida turibdi. Bu misollar nemis tilining qat’iy so‘z tartibiga qaramay, fe’l birinchi o‘rinda keladigan tuzilmalarda klassik Prozevgma modelini qanday hosil qilish mumkinligini ko‘rsatadi.

3. Mezozevgma (Mesozeugma) - Bog‘lovchi so‘z (predikat) bog‘langan elementlarning o‘rtasida keladi:

O‘zbekcha ta’rifi	Nemischa (Original)	O‘zbekcha tahlili
Mezozevgma: Predikat bog‘lanuvchi elementlarning o‘rtasida keladi	“Der Mann nahm, das Geld und seine Freiheit, mit großem Mut”	“Bu kishi, pulni va o‘zining erkinligini, katta jasorat bilan oldi”
	<i>nahm</i> - “oldi” fe’li o‘rtada turibdi	<i>Geld</i> (pul) – tom ma’no (jismoniy olish) <i>Freiheit</i> (erkinlik) – ko‘chma ma’no (qaytarib oldi/qo‘lga kiritdi)

Nemis tilida asosan bosh gapning fe’li (asosiy fe’l) ikkinchi o‘rinda kelgani uchun, Prozevgma holati nemis tili uchun eng tipik hisoblanadi. Gipozevgma esa qo‘shma gaplarning ergash gap qismida, yoki modal fe’llar ishlatilganda asosiy fe’l oxirda kelganda uchraydi.

Zevgma retorik figura sifatida qadimgi davrdan beri o‘rganilgan, zamonaviy lingvistik nazariyalarda esa bugungi kunda chuqur tahlilga tortgan.

Qadimgi Yunon olimi Aristotel “Ritorika” asarida zevgmani stilistik vosita sifatida o‘rgangan va nutqni boyitishdagi ahamiyatini ko‘rsatgan. Rim olimi Sitseron Zevgmani ritorik

san'atning muhim elementi sifatida tahlil qilgan. Noam Chomsky Transformatsion-generativ grammatika nuqtai nazaridan, Zevgma kabi hodisalar tilning ichki (D-Structure) va tashqi (S-Structure) tuzilmalari o'rtasidagi munosabatni o'rganishga yordam beradi. Chomskyning nazariyasi bunday tuzilmalarni yaratuvchi mexanizmlarni tushunishga qaratilgan.

Avstraliyalik tilshunos, Sistem-funksional lingvistika va grammatikaning asoschisi M.A.K. Halliday tilni ijtimoiy kontekstda o'rgangan. Zevgmani matnning tekstual funksiyasi axborotni ixcham yetkazish va ideatsional funksiyasi ikki xil tushunchani bog'lash nuqtai nazaridan tahlil qilgan.

Formal semantikaning asoschisi, amerikalik olim Barbara Partee kompozitsion semantika nuqtai nazaridan zevgmaning mazmuniy tahliliga e'tibor qaratgan. U qanday qilib bir so'zning ikki xil ma'nosi ma'lum bir sintaktik tuzilma doirasida qabul qilinishini o'rgangan.

Zevgma tilning ixcham va ifodali bo'lishini ta'minlovchi muhim stilistik hodisadir. U bitta grammatik element bo'lgan predikat yordamida turli semantik munosabatlarni bog'lash orqali nutqni boyitadi. Ilmiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Zevgma va Ellipsis o'rtasida aniq farq mavjud. Zevgma turli ma'nolarni, Ellipsis esa takrorlanadigan bir ma'noni qisqartirishga xizmat qiladi. Zevgmaning lingvistik tahlili Chomskyning sintaktik chuqur tuzilmalari va Hallidayning funksional yondashuvlari orqali chuqur o'rganilgan bo'lib, bu figura tilning nafaqat stilistik, balki strukturaviy murakkabligini ham namoyish etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Лидделл, Х.Г. Р.Скотт Греко-английский лексикон. "ζευγμα". Оксфорд, 1968. – 2042 стр.
- 2.Craig Shrives. "What is zeugma" 2021
- 3.Somnath Sarkar " Zeugma | Definition, Characteristics, Examples in Literature"December 4, 2021
- 4.Болдик Крис. Оксфордский словарь литературных терминов. «Силлепсис». Издательство Оксфордского университета. Нью-Йорк. 2008. С. 325.
5. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Güterslohn: Bertelsmann, 1971.
6. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. М.: Высш. шк., 1990.
7. Ризель Э. Г., Шендельс Е. И. Стилистика немецкого языка. М.: Высш. шк., 1975.
8. Krah S., Kurz J. Kleines Wörterbuch der Stilkunde. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1970.
9. Fleischer W., Michel G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1977.
10. Береговская Э. М. Проблемы исследования зевгмы как риторической фигуры // Вопр. языкознания. 1985. № 5. С. 59–67.